

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМ.М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ЛАГУТІНА Тетяна Михайлівна

ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИВЧЕННЯ
ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

/дидактичні концепції вчених-педа-
гогів ХУІІ-ХІХ ст./

ІЗ.00.01 - теорія і історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 1993

00814733 (Q)

Робота виконана в Київському державному педагогічному інституті ім.М.П.Драгоманова.

Науковий керівник

- доктор педагогічних наук,
професор ВОНДАР В.І.

Офіційні опоненти:

- доктор педагогічних наук,
професор СУХОМЛИНЬСКА О.В.
- кандидат педагогічних наук,
доцент КАЛЕНИЧЕНКО А.Г.

Провідна організація - Криворізький державний педагогічний інститут

Захист відбудеться "10" червня 1993 р.

о 14 годині на засіданні спеціалізованої ради Д ІІЗ.ОІ.ОІ у Київському державному педагогічному інституті ім.М.П.Драгоманова /252030, м.Київ-30, вул.Пирогова, 9/.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського державного педагогічного інституту ім.М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано "7" травня 1993 р.

Учений секретар
спеціалізованої ради
доцент

Под

І.Г.Подольак

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМ.М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ЛАГУТІНА Тетяна Михайлівна

ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИВЧЕННЯ
ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

/дидактичні концепції вчених-педа-
гогів ХУІІ-ХІХ ст./

ІЗ.00.01 - теорія і історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 1993

№ 27.422

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження . В умовах національно-культурного відродження України і докорінного оновлення всієї системи навчання та виховання в нашій країні виникла гостра необхідність переосмислення багатьох питань розвитку педагогічної науки, практики її викладання в педагогічних вузах. Особливу роль в цьому плані відіграє підвищення якості викладання курсу історії педагогіки.

Досвід викладання історії педагогіки, який нагромаджено в педагогічних вузах, свідчить про те, що існуючі нині традиційні логіко-методологічні основи цієї навчальної дисципліни потребують змін, насамперед в напрямку посилення професійно-прикладної спрямованості її вивчення.

Сучасні умови вимагають по-новому оцінити спадщину педагогів минулого /як зарубіжних, так і вітчизняних - українських/, об'єктивно дослідити положення та ідеї, що ними розроблялися, сформулювати на цій класичній основі оптимальний за змістом і логікою побудови навчальний курс історії педагогіки як необхідний компонент професійної підготовки майбутніх вчителів.

Необхідність постановки проблеми поліпшення дидактичної підготовки педагогічних кадрів, використання з цією метою широкого масиву історико-педагогічних знань відповідає основним вимогам Державної національної програми "Освіта" ХХІ сторіччя.

Одним з найважливіших і перспективних напрямків сучасного розвитку історико-педагогічної науки є подальше дослідження глибоко гуманістичних і демократичних за своєю основою дидактичних теорій вчених-педагогів ХУП-ХІХ ст. Я.А.Коменського, Й.Г.Песталоцці, А.Дістервега, вітчизняних педагогів та просвітителів - К.Д.Ушинського, Г.С.Сковороди, Я.П.Козельського, О.В.Духівича, В.Д.Грін-

ченка, П.А.Куліша, С.Ф.Русової, І.І.Огієнка та ін. Найефективніші можливості використання їх ідей в процесі підготовки вчителів для національної початкової школи можуть бути здійснені шляхом інтеграції положень видатних педагогів минулого в моделі цілісної концепції навчання. Концептуальна наступність, внутрішня логіка розвитку дидактичного вчення в рамках цієї інтегрованої моделі може служити базою практичної реалізації професійно-прикладної функції курсу історії педагогіки.

Дидактичні вчення педагогів XVII-XIX ст. стосовно початкової школи розглянуті в працях таких дослідників проблем історії педагогіки як Б.М.Вім-Бад, М.О.Данилов, Н.П.Калениченко, В.М.Кларін, А.А.Красновський, С.В.Корнілов, Д.О.Лорджіпанідзе, О.І.Піскунов, В.А.Ротенберг, В.З.Смаль, В.Я.Струмінський, О.В.Сухомлинська та ін.

Для глибокого осмислення проблем змісту історії педагогіки як навчального предмету та його оптимального моделювання були використані праці філософів А.М.Авер'янова, В.Г.Афанасьєва, І.В.Блауберга, В.П.Кузьміна, З.Н.Садовського, А.І.Уймова, В.Г.Юдіна та інших.

Проблеми моделювання як методу наукового пізнання в педагогічній науці знайшли відображення в працях Ю.К.Бабанського, В.П.Беспалько, В.І.Бондаря, П.М.Гусака, А.А.Кенцшхової, В.В.Кравецького, І.Я.Лернера, І.О.Рейнгарда та ін.

Великий масив наукової літератури присвячений проблемам дидактики як складової частини педагогічної теорії. В дослідженнях А.М.Алексєва, Ю.К.Бабанського, М.О.Данилова, В.П.Єсілова, Л.В.Занкова, І.Я.Лернера, Т.С.Назарової, В.О.Онисука, О.Я.Савченко,

М.М.Скавкіна, М.А.Сорокіна та ін. проаналізовані закономірності і принципи дидактики початкової школи у зв'язку з їх історичним розвитком.

Окремі аспекти проблеми професійно-прикладної функції навчального курсу історії педагогіки, які безпосередньо пов'язані з підготовкою вчительських кадрів, аналізувались в статтях Я.І.Бурлаки, О.Е.Кошелевої, З.І.Равкіна, Ю.Д.Руденка та інших. У них розглянуті такі питання: сучасне значення історико-педагогічних знань, можливість використання гуманістичних ідей педагогів минулого.

Проте в науковій літературі недостатньо спеціальних праць, в яких би глибоко досліджувався професійно-прикладний аспект викладання історії педагогіки. Повністю не висвітлені і вимагають дальших теоретичних узагальнень питання, що стосуються розуміння генезису концепції навчання ХУІІ-ХІХ ст. та його відображення в логіці навчального курсу історії педагогіки. Залишається недослідженим питання про шляхи реалізації професійно-прикладної функції історії педагогіки як навчальної дисципліни.

Отже, актуальність, недостатня теоретична розробка і практична необхідність висвітлення прикладних проблем історії педагогіки зумовили вибір теми дисертаційного дослідження "Професійно-прикладна спрямованість вивчення історії педагогіки майбутніми вчителями початкової школи /дидактичні концепції вчених-педагогів ХУІІ-ХІХ ст. /"

Об'єкт дослідження: процес формування у студентів дидактичних знань і вмій на основі опанування ними курсу історії педагогіки.

Предмет дослідження: професійно-прикладний аспект вивчення студентами концепцій навчання молодших школярів, які

розроблені в працях вчених-педагогів ХУП-ХІХ ст., в їх сучасному значенні.

М е т а дослідження полягає в розкритті змісту професійно-прикладної функції навчального курсу історії педагогіки, розробці практичних заходів по її реалізації в процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Г і п о т е з а дослідження: ефективність дидактичної підготовки вчителів початкової школи підвищиться, якщо буде посилена професійно-прикладна спрямованість вивчення ними історії педагогіки, оновлено зміст даного навчального курсу на основі побудови інтегрованої моделі концепцій початкового навчання вчених-педагогів минулого.

Для досягнення мети дослідження і доказу достовірності висунутої гіпотези необхідно розв'язати ряд взаємозв'язаних з а в д а н ь:

1/ З'ясувати зміст професійно-прикладної функції історії педагогіки.

2/ На основі аналізу праць видатних педагогів минулого і сучасної наукової літератури уточнити основні тенденції генезису дидактичних концепцій у педагогічній науці ХУП-ХІХ ст.

3/ Спираючись на творче осмислення дидактичних концепцій педагогів ХУП-ХІХ ст., довести правомірність і теоретично розробити інтегровану модель цих концепцій.

4/ Обґрунтувати переваги і намітити практичні шляхи реалізації професійно-прикладного підходу до вивчення історико-педагогічних теорій, який знайшов відображення в побудованій інтегрованій моделі.

Т е о р е т и ч н о ю о с н о в о ю дослідження є діалек-

тичний метод пізнання і системний підхід до проблеми. При цьому використовувались такі принципи теорії пізнання як єдність історичного і логічного, неперервність і суперечливість розвитку педагогічних процесів, взаємозв'язок історизму і системності, субординація категорій і понять.

У процесі роботи застосовувались методи теоретичного рівня: аналіз праць видатних педагогів, наукових досліджень та літературних джерел з проблеми, узагальнення та систематизація наукових фактів, порівняльно-історичний метод, структурно-функціональний аналіз, моделювання; а також методи експериментально-емпіричного рівня: спостереження, констатуючий і формулюючий педагогічний експерименти, анкетування, опитування, методи статистичної обробки експериментальних матеріалів.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі педагогічних факультетів Київського державного педагогічного інституту ім.М.П.Драгоманова і Луцького державного педагогічного інституту ім.Лесі Українки, в яких на практиці проходила експериментальну перевірку програма спецкурсу з історії педагогіки, запропонована дисертантом. Було виділено три експериментальні групи /80 чоловік/ і дві контрольні /55 чоловік/.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена системним поглядом на історико-педагогічну дійсність, науковими принципами аналізу педагогічних джерел; використанням комплексу взаємодоповнюючих наукових методів, адекватних поставленим завданням.

Наукова новизна дослідження полягає в розкритті змісту професійно-прикладної функції історії педагогіки і виявленні діалектичних взаємозв'язків між теоретичною, професійно-

прикладно і світоглядно функціями цієї навчальної дисципліни з врахуванням вимог формування демократичної національної школи; обґрунтуванні і розробці навчальної моделі концепцій початкового навчання на основі інтеграції теоретичних ідей педагогів ХІІ-ХІХ ст.; побудові нової логіки і структури навчального курсу історії педагогіки для педагогічних вузів /спекурс з історії дидактичних концепцій видатних педагогів ХІІ-ХІХ ст./; визначенні основних структурних компонентів і змісту стандарту якості дидактичної підготовки майбутніх вчителів.

Т е о р е т и ч н а з н а ч и м і с т ь дослідження полягає в розкритті цілісного впливу історії педагогіки на формування дидактичних знань майбутніх вчителів початкової школи, виявленні взаємозв'язків між змістом, структурою і функціями даної навчальної дисципліни.

О с о б и с т и й в н е с о к дисертанта полягає у визначенні шляхів забезпечення професійно-прикладної спрямованості вивчення історії педагогіки з врахуванням майбутньої спеціальності студентів /вчителів початкової школи/; обґрунтуванні доцільності і розробці способів реалізації проблемно-тематичного підходу до побудови змісту історії педагогіки в контексті цілісного розуміння генезису концепцій початкового навчання педагогів ХІІ-ХІХ ст.

П р а к т и ч н а ц і н н і с т ь роботи полягає в розробці конкретних пропозицій щодо системного засвоєння студентами дидактичних знань і вмінь на основі подальшого вдосконалення викладання історії педагогіки. Запропоновані рекомендації можуть бути використані викладачами педагогічних кафедр вузів, педагогічних училищ, інститутів удосконалення вчителів.

А п р о б а ц і я і впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дисертації апробовано на міжнародній науковій конференції "Я.А.Коменський і педагогічна сучасність" /Одеса, 1992/, на Всесоюзній науково-практичній конференції "Якість підготовки вчителя-предметника" /Полтава, 1991/, на Всесоюзній науково-практичній конференції "Методологічні і методичні проблеми курсу "Людина і суспільство" в середніх навчальних закладах" /Луцьк, 1990/, на міжвузівській науково-практичній конференції "Проблеми підготовки вчителів в умовах перебудови середньої і вищої школи" /Київ, 1990/. Вони обговорювалися на конференціях професорсько-викладацького складу Луцького державного педагогічного інституту ім.Лесі Українки /Луцьк, 1988-1993/, на засіданнях кафедри педагогіки і психології початкового і дошкільного навчання Луцького державного педагогічного інституту ім.Лесі Українки та кафедри педагогіки початкового навчання Київського державного педагогічного інституту ім.М.П.Драгоманова /Київ, Луцьк, 1990-1992 рр./ На основі результатів дисертаційної роботи розроблено спецкурс "Дидактичні концепції вчених-педагогів XVII-XIX ст. і сучасність", який був апробований і впроваджений в практику викладання історії педагогіки. Результати дослідження відображені також у десяти публікаціях автора.

Н а з а х и с т п о д а ю т ь с я :

I. Навчальна модель концепцій початкового навчання, яка побудована на основі інтеграції ідей педагогів XVII-XIX ст.; модель включає в себе схеми координації /горизонтальної упорядкованості/ і субординації /вертикальної підпорядкованості/ складових елементів - наскрізних системних проблем дидактичних концепцій, що вивчаються.

2. Стандарт якості дидактичної підготовки вчителя початкових класів, його зміст /бажаний нормативний стан, який необхідно досягнути в процесі навчання/ і структура /три ланки: вимоги до знань дидактичних категорій, розуміння взаємозв'язків і суперечностей між ними, вимоги до оволодіння прикладними основами вчительської професії/.

3. Система реалізації професійно-прикладної спрямованості історії педагогіки у вузівській практиці /змістовий аспект/: цілісний підхід до відображення генезису дидактичних концепцій, навчальне моделювання, диференціація та інтеграція навчального матеріалу, проблемно-тематичний принцип побудови курсу історії педагогіки.

Відповідно до поставлених завдань і мети дослідження сформувався с т р у к т у р а дисертації, яка включає в себе вступ, три розділи, висновки, список основної використаної літератури, додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується вибір і актуальність теми, характеризується ступінь її опрацьованості, сформульована робоча гіпотеза, визначені мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження, розкриті теоретична основа, наукова новизна і практична цінність роботи, сформульовані положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Необхідність і зміст професійно-прикладної функції історії педагогіки" - досліджується місце і роль навчального курсу історії педагогіки в професійній підготовці вчителя, його зв'язок з теорією педагогіки, виділяються основні функції, які виконують історико-педагогічні знання, розкривається діалектичний взаємозв'язок між ними, дається детальний аналіз прик-

ладної функції історії педагогіки.

Вирішення проблеми визначення місця і ролі історико-педагогічних знань в сучасному педвузі передбачає, перш за все, з'ясування питання про чітке розмежування функцій історії педагогіки як науки і як навчальної дисципліни.

Історія педагогіки має подвійну форму: по-перше, це наука /перш за все історична/, яка виявляє і критично досліджує факти розвитку педагогічної думки в закономірній зміні різних вчень; по-друге, це навчальна дисципліна, в якій вивчається історія обґрунтування педагогічних проблем та їх вирішення мислителями в конкретно-історичних умовах місця та часу.

У цьому зв'язку історія педагогіки як навчальна дисципліна розглядається нами як необхідна ланка формування цілісного уявлення студентів про свою майбутню професійну діяльність.

Історія педагогіки не може бути механічним нагромадженням вчень і теорій. Вона наочно розкриває свій предмет в генезисі, розвитку. Ця обставина є найважливішою при підході до побудови логіки її викладання. Завдання полягає в тому, щоб зрозуміти педагогічні концепції в їх єдності, тобто як єдину педагогіку, яка проходить різні етапи свого історичного розвитку. Це дає можливість розкрити еволюцію ідей, основи сучасних концепцій і напрямів педагогічної думки, зв'язок розвитку ідей з історичними подіями, життям людей. В умовах становлення нової демократичної національної системи освіти в Україні все гостріше проявляється потреба в тому, щоб повернути в школу втрачені цінності й незадіяні гуманістичні ідеї педагогів минулого.

Виявити функції історії педагогіки як навчального курсу, виділити зв'язки між ними, розкрити зміст і структуру цієї дисципліни

дозволяє структурно-функціональний аналіз. Важливо і те, що структурно-функціональний аналіз для своєї завершеності потребує моделювання системи, що вивчається.

Функції навчальної дисципліни - це ті завдання, які вирішуються в процесі її викладання і вивчення. При розкритті функцій навчального курсу історії педагогіки необхідно звернути увагу, з одного боку, на виділення найбільш важливих із них, а з другого - на їх діалектичний взаємозв'язок.

Насамперед, слід відзначити виконання історією педагогіки теоретико-пізнавальної функції. Вона полягає в тому, щоб забезпечити повніше вивчення студентами власне педагогічної теорії. Знання історії педагогіки створює той фундамент, на якому може будуватися вивчення всіх інших педагогічних дисциплін.

Проте самі собою історико-педагогічні знання не є самоціллю. Вони потрібні, оскільки є основою для практичної діяльності. Завдяки своїй прикладній /практичній/ функції історія педагогіки озброє учителів вмінням самостійно і кваліфіковано розпоряджатися на практиці історико-педагогічними знаннями, які вони отримали в вузі. Адже знання є цінним тому, що може служити для правильного вирішення практичних завдань. Будь-яка навчальна дисципліна повинна мати професійно-прикладну спрямованість, інакше їй загрожує втрата соціальної значимості. Актуальність історико-педагогічної науки визначається її корисністю, необхідністю для сучасної практики, важливістю знань з історії педагогіки для майбутніх спеціалістів. Слід відзначити, що проблема взаємовідношення і взаємозв'язку пізнавальної і прикладної функцій виключно важлива для будь-якої навчальної дисципліни. Прикладна функція історії педагогіки базується на її пізнавальній функції, вона неможлива поза

пізнанням і засвоєнням навчального матеріалу. Однак, яким би глибоким не було засвоєння теоретичного положення, воно завжди вимагає конкретизації стосовно до умов професійної діяльності майбутнього спеціаліста.

Важливою функцією історії педагогіки як навчальної дисципліни є її світоглядна функція, формування загальної культури студентів. Свою світоглядну функцію історія педагогіки виконує на основі вироблення у майбутніх вчителів сучасного педагогічного мислення. Історія педагогіки - це одночасно і складова частина власне педагогіки і суттєвий компонент всесвітньої історії культури.

Історія педагогіки як навчальна дисципліна - це складний взаємозв'язок змісту, структури і функцій. Структура навчальної дисципліни та її функції тісно взаємозв'язані - функції реалізуються через структуру. Виходячи з цього, очевидно, що посилення професійно-прикладної спрямованості вивчення історії педагогіки вимагає відповідних змін у змісті курсу і його структурі.

На основі відправних посилок структурно-функціонального аналізу нами підготовлена програма спецкурсу з історії педагогіки для студентів педагогічного факультету. Була також проведена дослідна перевірка запропонованого спецкурсу, з'ясована думка студентів стосовно ефективності нових принципів викладання історії педагогіки. Виявлення думки студентів було здійснено шляхом анкетування, проведеного за допомогою питань і відповідей, даних у письмовій формі в студентських групах.

У другому розділі - "Генезис концепцій навчання молодших школярів та його відображення в логіці навчального курсу історії педагогіки" - подається аналіз генезису дидактичних концепцій початкової школи класиків педагогіки XVII-XIX ст.; обґрунтовується мо-

дель концепції навчання молодших школярів, яка побудована на основі інтеграції ідей та досягнень педагогів минулого; показано місце даної моделі в навчальному курсі історії педагогіки; пропонується стандарт якості дидактичної підготовки вчителя початкових класів.

Сучасні дидактичні концепції початкової школи беруть свій початок у працях класиків педагогіки ХІІ-ХІХ ст. Ці вчені сформулювали цілий ряд наукових положень, які визначили подальший розвиток педагогічної науки і практики в методологічному, теоретико-пізнавальному і змістовому відношеннях.

Вихідним пунктом всієї педагогіки ХІІ-ХІХ ст. є принцип природовідповідності /відповідності навчання природі дитини/. Великий український просвітитель-гуманіст Г.С.Сковорода розумів принцип природовідповідності як принцип спорідненості, тобто формування дитини відповідно до її нахилів.

Багатогранний і складний характер процесу навчання обумовив далеко не простий шлях його пізнання. Так, в дидактичній системі Я.А.Коменського, по суті, не виникала проблема розвиваючого навчання, в дидактиці ж Й.Г.Песталоцці вона посідає центральне місце. Виділення Й.Г.Песталоцці двох взаємозв'язаних і одночасно протилежних сторін навчання - змістової і розвиваючої, аналіз суперечності між ними здійснило вирішальний вплив на наступний історичний хід розвитку теорії та практики педагогіки. Проблема відповідності й оптимального поєднання двох завдань навчання - розвитку здібностей дитини і, одночасно, озброєння учнів необхідними знаннями - надзвичайно актуальна і в наші дні.

Важливим у світлі завдань сучасної початкової освіти є аналіз А.Дістервегом системи суперечностей процесу навчання: між рівнем

розвитку учня і змістом навчального матеріалу, методами його викладання, особистістю вчителя та ін.

Теорія навчання молодших школярів займає важливе місце в педагогічній спадщині К.Д.Ушинського. Цей вчений-педагог пішов далі і глибше своїх попередників, поставивши в своїй антропологічній теорії людину - учня - в центр всього процесу навчання, що і характеризує основну змістову рису його дидактичної концепції.

Вирішальне значення в дидактичних теоріях початкової школи має принцип народності /національного/ в навчанні. Національна українська школа повинна відповідати національному духовному складові українського народу. Через національне в такій школі будуть реалізовуватись загальнолюдські принципи гуманізму і демократизму. "Хай навкруги учня, - пише С.Русова, - будуть речі рідні, щоб він в них кохався, привчався любити все рідне, присвячувати йому всі сили свого духа й тіла. Любов до рідної країни - се перший найкращий крок до широкої вселюдської гуманності, пошана до людей - се вияв самоповаги й бажання собі й другим волі та незалежності"¹.

Українські педагоги-гуманісти були впевнені, що навчання рідною мовою повинно бути покладено в основу курсу початкової школи. "Скільки ні єсть у нас по Україні граматок і букварів, - підкреслював П.А.Куліш, - то всі вони не годяться нам для першої науки письменства, бо печатані не нашою мовою, а через те всяка дитина довго нудитця над книгою"².

¹ На основі аналізу генезису дидактичних теорій вчених-педагогів Русова С.Нова школа. - Видавництво "Українська школа", № 4. - Київ, 1917. - С.20.

² Куліш П.А.Граматка. - С.Петербург, 1887. - С.1.

гів ХІІІ-ХІХ ст. нами побудована інтегрована модель цих концепцій. Необхідність побудови такої моделі відображає закономірний процес зростання ролі модельного компонента в теоретичному педагогічному знанні. Інтегрована модель дидактичних концепцій педагогів ХІІІ-ХІХ ст. як форма навчально-евристичної моделі є системою, тобто певною цілісною сукупністю найбільш суттєвих властивостей і ознак педагогічних теорій, які підлягають вивченню.

Інтегрована модель концепцій навчання молодших школярів дозволяє розглядати дидактичні ідеї, що вивчаються, в їх історичній ретроспективі і перспективі, тобто враховувати їх попередній і прогнозувати наступний стан. Все це, безперечно, сприяє більш поглибленому пізнанню студентами педагогічних закономірностей.

Вихідним пунктом побудови моделі концепцій навчання є питання про вироблення її методологічної концептуальної основи. Такою основою може служити положення про те, що педагогічні системи, створені в різний час, співіснували, доповнювали і збагачували одна одну, кожна в своїх історичних рамках.

Важливою методологічною основою для побудови інтегрованої моделі концепцій навчання є також принцип фіксації дидактичних суперечностей. Оскільки сам процес навчання знаходиться в стані безперервного руху і розвитку, центральним пунктом стає вивчення його суперечностей, постійне вирішення яких і характеризує розвиток процесу навчання. Кількість дидактичних суперечностей /п/, включених до моделі, в принципі може бути будь-якою, в той же час зміст навчальної моделі, обмеженість навчальних цілей звучує кількістю суперечностей, що вивчаються студентами, певним мінімумом.

Навчальну інтегровану модель концепцій початкового навчання можна подати у вигляді двох схем, виділення яких базується на

розмежуванні процесів координації і субординації структурних елементів моделі. Координація – це горизонтальна упорядкованість компонентів, субординація – вертикальна підпорядкованість структур моделі.

Схема I

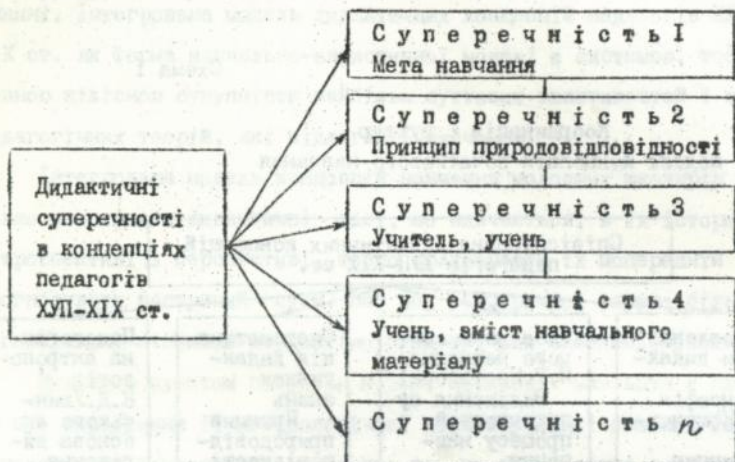
Координація структур
моделі концепцій початкового навчання

Співіснування дидактичних концепцій
педагогів ХІП–ХІХ ст.

Становлення науки дидактики Пансофія Я.А.Коменського Принцип природовідповідності Я.А.Коменського Принцип "спорідненості" Г.С.Сковороди	Ідея розвиваючого навчання Й.Г.Песталотці Виділення суперечностей процесу навчання	Систематизація дидактичних знань Принцип природовідповідності, культуровідповідності та самодіяльності А.Дистервега	Педагогічна антропологія К.Д.Ушинського як основа вирішення дидактичних проб-лем Принцип народності / національного/ К.Д.Ушинського, О.В.Духновича, П.А.Куліша, С.Русової, Б.Д.Грінченка
---	--	---	--

З позицій діалектичної логіки модель розглядається в дисертації як одна з форм пізнання педагогічних процесів, що виконує регулятивну функцію, тобто орієнтує майбутнього вчителя на оптимальний шлях засвоєння знань і дозволяє повніше зрозуміти внутрішню логіку розвитку процесу навчання.

Субординація структур
моделі концепцій початкового навчання

В такому розумінні побудована модель концепцій навчання молодших школярів повинна становити складову частину стандарту якості дидактичної підготовки вчителя.

Виходячи з системного розгляду сутності і змісту процесу дидактичної підготовки вчителя, виділення в ньому певних причинно-наслідкових зв'язків, ми розглядаємо якість дидактичної підготовки вчителя початкових класів як сукупність ряду його характеристик. Мова йде про правильне теоретичне сприйняття студентом основних закономірностей і суперечностей навчального процесу, наявності глибоких знань, вмій і навичок, необхідних для професійної роботи, здатності на практиці застосовувати оптимальні способи і прийоми навчання. Такий підхід до розуміння проблеми дозволив побудувати проект стандарту якості дидактичної підготовки майбутнього вчителя

як бажаного нормативного стану, якого необхідно досягнути в процесі навчання студента в вузі. Наявність стандарту дозволяє співвідносити з ним практичні заходи по вдосконаленню підготовки спеціаліста і тим самим використовувати стандарт з метою керування цим процесом.

На основі цих методологічних міркувань нами виділені три ланки стандарту якості:

1/ "вихідна" - вимоги до знання суті дидактичних категорій: принципів, методів і прийомів навчальної роботи, форм організації навчального процесу та ін., встановлених на основі найсучасніших досягнень вітчизняної та зарубіжної дидактики; вона є необхідним фундаментом підготовки вчителя, без якого якісне викладання навчальних предметів неможливе;

2/ "основна" - вимоги до вчителя початкових класів бачити зв'язки і залежності між дидактичними категоріями що передбачає знаходження і вирішення на практиці суперечностей, іманентних процесові навчання як в цілому, так і стосовно окремих предметів: між змістовою і розвиваючою сторонами, між суб'єктом /учнем/ і об'єктом /змістом предмету/ та ін.; вона є необхідною передумовою творчої роботи вчителя, становлення власного "методу" відповідно до своєї особистості, індивідуальних рис;

3/ "кінцева" - вимоги до оволодіння прикладними основами вчительської майстерності: методами, засобами навчальної роботи, проблемним викладанням та ін.; вона поєднує, акумулює в собі характеристики і параметри перших двох ланок.

Основою дидактичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів є розуміння ним суперечностей процесу навчання, в тому числі і на основі вивчення їх історичного генезису. В дидактичній науці

проблема суперечностей навчального процесу досліджується в працях А.М.Алексюка, М.О.Данилова, М.М.Скаткіна, В.І.Загвязинського, В.С.Ільїна, Ю.К.Бабанського, М.А.Сорокіна та ін.

Основна ланка стандарту якості дидактичної підготовки вчителя повинна складатися з двох функціональних підсистем - 1/ підсистеми врахування і оцінки суперечностей і 2/ підсистеми реалізації суперечностей, форм їх вирішення. Такий підхід робить можливим наукове усвідомлення студентами наслідків розвитку суперечливих педагогічних процесів, прогнозування їх результатів.

У третьому розділі - "Шляхи реалізації професійно-прикладної функції змісту історії педагогіки у вузівській практиці" - показано особливості використання системного підходу як засобу реалізації прикладної функції історико-педагогічних знань, розглядається суть проблемно-тематичного принципу побудови курсу історії педагогіки, подається аналіз змісту розробленого дисертантом спецкурсу, наводяться результати дослідно-експериментальної роботи.

Найважливішим фактором навчально-пізнавального процесу, що впливає на засвоєння знань студентами, є упорядкованість навчального матеріалу, його логічна послідовність. На основі інтегрованої моделі нами здійснено системне викладення навчального матеріалу спецкурсу "Дидактичні концепції вчених-педагогів XVII-XIX ст. і сучасність", при якому послідовність і взаємозв'язок навчальної інформації впливає з вимог цілісного сприйняття суми знань. Системний підхід дозволив подивитися на проблему історичного розвитку педагогічної теорії по-новому за рахунок виявлення різноманітних типів зв'язків і взаємовідношень між різними вченнями.

Отже, для того, щоб реалізувати через модельний компонент професійно-прикладну функцію змісту історії педагогіки, слід розділити

матеріал всього курсу і кожної теми на дві частини: одна з них - традиційна, побудована на повідомленні студентам навчальної інформації про життя, педагогічну діяльність і теоретичні концепції педагогів минулого; друга - нова, побудована на навчальних проблемах, що приводять до виникнення проблемних ситуацій, які дозволяють студентам вияснити закономірну логіку розвитку педагогічних ідей і їх практичних потреб для майбутньої роботи.

Перша частина спецкурсу називається "Видатні педагоги-дидакти", друга частина - "Основні дидактичні ідеї". Зміст другої частини спецкурсу забезпечує поєднання історичного у викладенні навчального матеріалу з логічним, що досягається на основі розгортання дидактичних категорій, понять і закономірностей від їх зародження /і осмислення на перших етапах розвитку науки/ до наших днів. Всі проблеми і питання доводяться до їх сучасного розуміння.

Дослідна перевірка запропонованого спецкурсу виявила ефективність професійно-прикладної спрямованості вивчення історії педагогіки. В ході формуючого експерименту була отримана об'єктивна картина підвищення якості дидактичної підготовки студентів в умовах апробації проблемно-тематичного принципу побудови змісту історії педагогіки, а порівняння отриманих даних з показниками констатуючого експерименту дозволило зробити висновок про його ефективність.

Основні параметри визначення ефективності спецкурсу були пов'язані із виділеними в другому розділі ланками стандарту якості дидактичної підготовки майбутнього вчителя. Це - знання суті і сучасного значення основних дидактичних категорій, розроблених в концепціях педагогів ХVII-XIX ст.; розуміння взаємозв'язку між цими

категоріями, вміння виділяти і розв'язувати суперечності процесу навчання; вміння використовувати ідеї класиків в практичній роботі, оволодіння прикладними /методичними/ основами професійної діяльності.

Рівень виділених параметрів визначався шляхом порівняння показників, отриманих після традиційного вивчення історії педагогіки /контрольні групи студентів/ і після вивчення спецкурсу, побудованого на основі інтегрованої моделі концепцій початкового навчання педагогів минулого /експериментальні групи студентів/. 30,0 % студентів експериментальних груп /див.табл.І/ виявило високий рівень розуміння взаємозв'язків між дидактичними категоріями, а також вміння виділяти і розв'язувати суперечності процесу навчання, тоді як в контрольних групах таких студентів було лише 10,9 %. Якщо високий і середній рівень вміння практично використовувати ідеї класиків педагогічної науки виявило 86,3 % студентів експериментальних груп, то в контрольних групах ця кількість становила 54,6 %. Формуючий експеримент підтвердив робочу гіпотезу.

Результати анкетування свідчать, що студенти експериментальних груп /61,5 %/опитаних високо оцінюють значення професійно-прикладної спрямованості вивчення історії педагогіки. Анкета виявила домінуючу тенденцію - експеримент сприяє пошуків інтересу студентів до історико-педагогічних знань.

Експериментальна перевірка спецкурсу показала, що студентів перш за все, цікавлять дискусійні питання, полеміка між різними вченнями, вони прагнуть взяти "участь" в дискусії, самостійно знайти переваги тих чи інших концепцій, висловити свої судження з цих питань. Такий інтерес дуже цінний. Він сприяє формуванню і розвитку у студентів творчого мислення, застерігає від формалізму у вивченні історії педагогіки.

Таблиця I

Розподіл студентів контрольних і експериментальних груп за рівнями якості дидактичної підготовки

Параметри ефективності експериментального навчання /спецкурсу/	Експериментальні групи /80 чол./			Контрольні групи /55 чол./		
	Р і в н і					
	Вис.	Сер.	Низ.	Вис.	Сер.	Низ.
Знання суті і сучасного значення категорій дидактики	27	50	3	12	40	3 абс.
	33,8	62,5	3,7	21,8	72,7	5,5 %
Розуміння взаємозв'язку категорій дидактики, вміння виділяти суперечності процесу навчання	24	48	8	6	31	18 абс.
	30,0	60,0	10,0	10,9	56,4	32,7 %
Вміння творчо використовувати дидактичні ідеї, розроблені педагогами-класиками в професійній діяльності	23	46	11	4	26	25 абс.
	28,6	57,5	13,7	7,3	47,3	45,4 %

Проте експеримент виявив і те, що проблемно-тематичний принцип викладення матеріалу /в силу його незвичності і новизни/ складний за своїм змістом і потребує від студентів великої напруги. Від викладача такий підхід також вимагає великої праці, кропіткої підготовки по використанню проблемного методу викладання.

У заключній частині дисертації узагальнюються теоретичні висновки і висловлюються практичні пропозиції, спрямовані на посилення професійно-прикладної спрямованості вивчення історії педагогіки майбутніми вчителями молодших класів.

Підсумки проведеного дослідження свідчать, що досягнута мета дослідження, підтверджена гіпотеза дослідження, вирішені його

завдання. Все це дозволило сформулювати такі висновки:

- найбільш сприятливі умови для реалізації професійно-прикладної функції історії педагогіки створюються на основі становлення і розвитку демократичної і гуманістичної системи національної освіти в Україні;

- теоретичне і практичне вирішення проблеми посилення прикладної спрямованості історії педагогіки /вивчення генезису дидактичних концепцій/, пов'язане з розробкою, використанням на практиці стандарту якості дидактичної підготовки вчителя початкової школи;

- роль історії педагогіки в формуванні дидактичних знань і вмінь майбутніх педагогів найбільш повно проявляється при застосуванні методу навчального моделювання; модельне вивчення процесу навчання в його ретроспективному аспекті посилює ефективність викладання курсу історії педагогіки;

- вивчення історичного генезису дидактичних вчень є необхідним етапом професійної підготовки вчителя початкових класів, сприяє чіткішому зв'язуванню майбутніми педагогами практичних шляхів оновлення навчального процесу в сучасній школі.

Дисертаційне дослідження виступає як складова частина загальної і широкої роботи по вивченню теоретичних і практичних аспектів реалізації професійно-прикладної функції історії педагогіки як навчальної дисципліни. У цьому плані дальшому висвітленню підлягають питання забезпечення в процесі викладання історії педагогіки органічного взаємозв'язку дидактичної підготовки майбутніх вчителів з їх підготовкою до проведення виховної роботи; необхідною є розробка нових найрізноманітніших навчальних моделей, які б підвищували ефективність і значимість засвоєння курсу історії педагогіки; важливе значення має систематизація і вивчення генетичних

в"язків між концепціями видатних українських вчених-педагогів.

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлені в таких публікаціях автора:

1. Ідеал вчителя і його роль у підготовці майбутніх педагогів у вузі // Проблеми формування особистості вчителя в педагогічному вузі: Тези доповідей науково-практичного семінару. - Луцьк, 1988. - С.16-17.
2. Про деякі аспекти формування нового педагогічного мислення майбутнього вчителя // Проблеми формування особистості вчителя та шляхи його підготовки до всебічного розвитку учнів: Тези доповідей та повідомлень науково-практичного семінару. Частина I. - Луцьк, 1989. - С.155-156.
3. Про деякі проблеми підвищення ефективності викладання історії педагогіки // Методологічні і методичні проблеми курсу "Людина і суспільство" в середніх навчальних закладах: Тези доповідей та повідомлень Всесоюзної науково-практичної конференції. - Луцьк, 1990. - С.161-162 /у співавторстві/.
4. Проблеми розробки стандарту якості дидактичної підготовки вчителя-предметника // Якість підготовки вчителя-предметника: Тези доповідей Всесоюзної науково-практичної конференції. - Москва, 1991. - С.41-42.
5. Активне навчання у викладанні історії педагогіки // Застосування активних форм і методів у викладанні психолого-педагогічних дисциплін: Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції. - Ізмаїл, 1991. - С.49-50.
6. Особливості вивчення курсу історії педагогіки на факультеті підготовки вчителів початкових класів // Науково-педагогічні

проблеми підготовки вчителя у вузі: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю КДЦ. - Київ, 1991. - С.112-114.

7. Сучасні аспекти принципу природовідповідності дидактики Я.А.Коменського // Педагогічна спадщина Я.А.Коменського і перспективи розвитку народної освіти: Тези доповідей та повідомлень міжвузівської науково-теоретичної конференції. Частина I.- Переяслав-Хмельницький, 1992. - С.56-57 /у співавторстві/.

8. Проблема самодіяльності учня і вчителя в дидактиці Я.А.Коменського // Я.А.Коменський і педагогічна сучасність : Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції. - Одеса, 1992. - С.149-150.

9. Деякі проблеми посилення прикладної спрямованості викладання курсу історії педагогіки // Матеріали XXXIII конференції професорсько-викладацького складу Луцького державного педагогічного інституту ім.Лесі Українки. Частина II. - Луцьк, 1992. - С.259.

10. Дидактичні концепції вчених-педагогів XVII-XIX ст і сучасність /Дидактика початкової школи/: Методичні рекомендації і програма спецкурсу. - Луцьк, 1993. - 16с.

465213

AV 27.422